

обличчя і виразні губи на ньому), костюми... І ще – теми, точніше, якнайширше і найнеочікуваніше розмаїття тем, з їх монтажним нібито навмисне «випадковим» поєднанням у чітко вибудовану логічну безжальну послідовність. І все ж існують теми, ніби окремі змістові акценти, до яких режисер звертається немовби в певному зацикленні: теми війни (Другої світової), людської загубленості у світі чи то в суспільстві, серйозних внутрішніх відкриттів, які люди на робить сама для себе і які аж ніяк не зачіпають розум чи серце ближніх. У фільмі «Про нескінченність» є кілька наскрізних тем, які

слугують композиційними зв'язками: уже згадувана Друга світова війна (у різних її проявах), епізоди зі священником, що втратив віру (він у різних життєвих обставинах), і пара закоханих, що безтурботно лине над містом... чи то над часом і його руїнами. Ці зв'язки – лише формальні композиційні орієнтири для глядача, що їх автор розставляє, здається, про всяк випадок, аби глядач не втратив відчуття драматургічної єдності. Насправді ж і вони доволі формальні, адже йдеться «про нескінченність», яка не має ні початку, ні кінця, ані якоїсь конкретної теми, ані навіть композиційної єдності.

Про гендер – і не тільки. Огляд швейцарських фільмів

Анастасія Канівець

Піета Браун у фільмі «Навколо Луїзи». Режисер Ольга Баїліф. Швейцарія, Бельгія, 2017.

19–28 червня в Україні відбулась онлайн кіноподія, організована Посольством Швейцарії спільно з компанією *Arthouse Traffic*. Центральною темою Тижня швейцарського кіно стала гендерна рівність; і, оскільки проблема нерівності в цій сфері асоціюється передовсім з жінками, не дивно, що їм присвячено більшу частину фільмів.

Власне, про жіночий рух і проблему жіночої емансипації розповідає лише одна стрічка – «Божественний порядок» Петри Бьондіні Фольпе (2017). Ідеться в ній про боротьбу за виборче право жінок у Швейцарії; структура досить проста й очевидна: звичайна мати сімейства стикається з однією, породженою патріархальним устроєм, несправедливістю, потім з іншою; робить перші несміливі кроки до бунту і – ключовий момент – усвідомлює, що не одна готова діяти, що має осередок, з яким можна вести кампанію. Цій жменьці, як неважко здогадатися, вдається мобілізувати жіноцтво міста, подолати консервативну більшість і – перемогти. Як і належиться «сакральній» історії, є тут своя жертва (найстарша членкиня осередку, що помирає від

серцевого нападу під час вторгнення чоловіків до їхнього «штабу»), і грішник, який розкаюється (чоловік героїні). Як багато фільмів такого роду, цей грішить на передбачуваність, прямолінійність і схильність до чорно-білих тонів. Утім, це не завадило творцям скласти цікаву історію і провести важливу ідею: боротьба за права – справа не окремих активісток, а широких кіл, мовчання яких не означає згоду з чинними правилами. А ще: політичне і приватне нерозривно пов'язані. Виборче право, право на роботу і загалом самореалізацію, статус у сім'ї, сексуальність сплетені в єдиний вузол, і лише гармонія в усіх цих сферах може дати свободу особистості (в нашому випадку жінці).

Уже в цьому фільмі заявлена ідея, що свобода жінки – поняття складне й багатогранне. У «Невинному» Сімона Жакме (2018, копродукція з Німеччиною) Рут, належна до традиціоналістської християнської громади, перебуває під постійним тиском – релігійним і похідним від нього світоглядним. Як і в «Порядку», тут потенційним майданчиком для опору суспільному контролю стає сексуальність

Бруно Тодескіні, Алессія Барела у фільмі «7 днів».
Режисер Роландо Колла. Італія, Швейцарія, 2016.

– і, відповідно, нагляд за статевим життям жінок стає ще однією формою влади над ними. Коханця (чи коханців?) заводять юна дочка героїні, хоч і цей маленький «бунт» завершується для неї драматично; сама Рут після появи колишнього нареченого заводять із ним роман і знаходить у собі сили покинути звичне життя. Працює вона в дослідницькій лабораторії, де якраз триває рушійний експеримент. Голову однієї мавпи пришивають до тіла іншої; тваринка живе, проте експеримент невдалий: вона лишається паралізованою. Перед тим, як поїхати зі своїм коханим, Рут припиняє страждання звіра, вбивши його й повернувши йому старе тіло. Покинувши мавпу в лісі, жінка молиться Господу, щоб та ожила; і, хоча зневірена героїня не бачить цього, у фіналі мавпа воскресає. Так, досить темними барвами показавши релігійне життя, автори фільму все ж лишають глядачеві надію на чисту віру. Цікаво, що мотив голови на чужому тілі використано ще в одному фільмі – «Мрія Катріни» Даріо і Мірко Бішофбергерів (2018, копродукція з Італією). Фільм у дещо тягучій манері розповідає про стосунки особливого пацієнта медичного центру та його візитерки. Луї був першим чоловіком Катріни, його друг Рон – другим; чоловіки потрапляють в автокатастрофу, в якій гине тіло Луї та мозок Рона. Зусиллями диво-лікаря Новака першому віддають тіло другого, Катріна ж сподівається, що це подарує їй шанс завагітніти. Ідея давала досить простору для кінороздумів на тему могутності медицини, меж людського «я», проблеми трансплантології тощо. Утім, другої «Голови професора Доуеля» глядачеві чекати не слід: у центрі опиняється жінка, що мріє завагітніти; від кого з чоловіків – чи від обох? – лишається таємницею, зрештою, не такою й важливою. Мотив сімейних стосунків розгортається і в наступних двох фільмах. «За вітром» Беттіні Оберлі (2018, копродукція з Францією) перегукується з попередніми стрічками. Полін живе зі своїм чоловіком Алексом на віддаленій фермі, їхня (передусім його) надмета – стати повністю автономними від цивілізації. Утім, ця мрія, безневинна і навіть прогресивна, виявляється штучною й нежиттєвою. Мотив безплідності стає одним із ключових: корови на фермі народжують мертвих телят, самі герої не мають дітей; утім, дитина в стрічці таки присутня, причому осо-

бливо цікава вона для українського глядача: це дівчина-підліток «із Чорнобиля», що її Полін у рамках міжнародної програми бере до себе на літо оздоровитися. Та Галина, яка почасти сприяє пробудженню нового «я» Полін, тут перебуває тимчасово. Невкоріненою на власній фермі виявляється і господиня. Винесений у назву «вітер», що вривається в її життя, символізований вітряною турбіною – устаткуванням, що за задумом Алекса мало забезпечити їхню остаточну свободу від решти світу. З інженером турбіни – «людиною світу», вічним мандрівником без власного дому – Полін заводять роман і їде геть, як і героїня «Невинного», але, на відміну від неї, не з коханцем, а сама. Словом, ідея розриву з домішкою, відмова від ролі «берегині» задля вивільнення жінки не втрачає актуальності.

І вже правдивим «номадом» постає героїня «Навколо Луїзи» Ольги Байліф (2017, копродукція з Бельгією). Солістка гурту, що гастролує країною, не має видимих проблем зі своїм супутником (та вони не справляють враження людей по-справжньому близьких). Але з'являється чоловік, який порушує усталене життя – батько, що колись покинув родину, а тепер помирає від раку. Потреба вибудувати нові стосунки з ним позначається і на душевному стані героїні; після психологічної і творчої кризи вона відновлюється, проте подальший її шлях лишається для глядача відкритим. У вступному слові, що його записали для фестивалю заступник голови місії посольства Швейцарії в Україні Симон Піду й директорка Швейцарського бюро співробітництва посольства Швейцарії в Україні Ніколь Рудер, згадувалось, що захисту вимагають права не лише жінок. І мінідобірка фестивалю нагадує: чоловіки також залежні від суспільних норм і приписів, і вони іноді потребують не менших зусиль для утвердження своєї свободи.

Комедія «Дивовижна подорож Волкенбруха в обійми шикси» Міхаеля Штайнера (2018), як і «Невинний», розповідає про закриту традиціоналістську структуру – цього разу спільноту ортодоксальних євреїв – і показує регламентоване життя чоловіка. Юнак Мотті за звичаєм має одружитися з єврейською дівчиною, стежкою до чого вважається шидух – практика організованого знайомства потенційної пари. Сам же він захоплюється не-єврейкою, «шиксою», що є неприпустимим в очах його деспотичної матері (досить-таки карикатурний образ «єврейської матусі», тоді як сам герой є втіленням стереотипу «хорошого єврейського хлопчика»). З веселою іронією показуючи традиційний світ, сповнений застарілих норм і звичаїв, автори не дають однозначних відповідей. Так, цей світ сковує хлопця, обмежує його в праві вибору, але й лишається «своїм»: коли пасія-«шикса» кидає його, Мотті відкидає куплений заради неї молодіжний одяг і надягає ярмук – знак культурної ідентичності. Зрештою, підготовка до вечері з батьками, на якій має відбутися примирення, і дзвінок дівчини у фіналі натякає на те, що обидва світи, можливо, вдасться примирити.

Реалізовувати себе можна по-різному, навіть... вибігаючи голяка на футбольне поле. У комедії «Стрикер» Петера Луїзі (2017) шкільний учитель, змушений терміново зна-

йти чималу суму грошей, пристає на пропозицію знайомого долучитися до гри на тоталізаторі. Він іде нестандартним шляхом, пропонуючи ставки на стрикерів і стаючи тренером відповідної «команди». Диваки, що, скинувши одяг, бігають спортивним полем, спершу постають як божевільні, потім глядач дізнається про своєрідний новий вид спорту, що потребує постійних тренувань, а потім і це переростає у щось більше. Герой, в один не дуже прекрасний день змушений вибігти на поле, б'є світовий рекорд зі стрикінгу і стає місцевим героєм. Зрештою, в поєдинку самотньої оголеної постаті зі стадійною охороною і поліцією неважко побачити алегорію боротьби одинака проти системи. Символічний і сам образ стрикерства: зламати хід гри, відкинути суспільні умовності, виставити себе найбільш незахищеним, та водночас відкритим і «справжнім» («оголеним»!) перед численною аудиторією – у цьому своя маленька філософія бунту.

У більшості згаданих фільмів стосунки між героєм і героїнею розігруються в дусі війни між гендерами. Про те, що чоловік і жінка існують для єднання, нагадує любовна драма «7 днів» Роландо Коллі (2016, копродукція з Італією). Брат нареченого і сестра нареченої прибувають на маленький острів, щоб підготувати все для весілля. Вони вступають у любовний зв'язок, який мають обірвати з від'їздом, але, звісно, кохання бере своє. Велику роль у стрічці, як і в долі персонажів, відіграє саме місце дії – колоритний італійський острів, з яскравою південною природою і не менш яскравою культурою, що, втім, відмирає. У фільмі переплітаються мотиви занепаду і відродження: з одного боку – острівець з його нечисленним, переважно літнім населенням, занепадою архітектури, традиціями й мистецтвом, що відходять зі своїми носіями; з іншого – дві пари, що поєднуються тут: головні герої Іван і К'яра, котрі переживають духовне оновлення і поривають з попередніми, неkochаними партнерами, і самі молодята, що здобули перемогу над алкоголізмом і, отже, розпочинають у багатьох аспектах нове життя; вершиною цього стає звістка про вагітність нареченої. І – над усім панує невмируща краса острова, що залишиться, коли зникне останній його мешканець.

Окреме місце посідає «Щасливий Лазар» Аліче Рорвахер (2018, копродукція з Італією, Францією, Німеччиною). Конфлікт закритої і/чи традиціоналістської спільноти й модерного світу тут показано якнайповніше. Жителі маленького села, оманою закабалені «тютюною королевою», живуть практично як у феодальну добу. Випадково про аферу стає відомо, селяни здобувають свободу і в пошуках кращого життя перебираються в місто. Там, не знайшовши собі місця, вони люмпенізуються й деградує. Модерний світ, попри свої приваби, лишається ворожим для «маленької людини». Покинуте село зринає в їхніх спогадах – в репліках молоді – фактично в контексті такого собі «втраченого раю», куди вони, можливо, й повернуться. На цьому тлі розгортається історія Лазаря, простодушного хлопчини-вівчаря. Його ім'я покликається на біблійний міф про воскресіння Лазаря, хоча сама подія більше нагадує про Ірвінгового Ріпа ван Вінкля. Внаслідок

Джудіт Гофманн у фільмі «Невинний».
Режисер Сімон Жакме. Швейцарія, Німеччина, 2018.

нещасного випадку Лазар непритомніє на довгі роки – а до тими приходить вже в новому для себе світі, де місця йому немає (та він його й не шукає). Доля такого героя трагічна. Перед нами – таке собі новітнє життє святого, де чудес мало (саме таємниче «воскресіння», причому Лазар не старішає, та музика, що йде за героями з храму, куди їх не пустили її послухати), але й вони застаються непоміченими для загалу. Святий, про якого так і не дізналися, – постать символічна й симптоматична.

Окрема тема, дотична до гендеру, – дитяча. Єдиний на фестивалі анімаційний фільм «Життя Кабачка» Клода Барраса (2016, копродукція з Францією) зачіпає досить таки болісну тему неблагополучного дитинства й життя в притулку. У фільмі є сюжетні лінії й мотиви різних відтінків – від чорного до рожевого. З одного боку, показано чи розказано – через розмови дітей, що можуть лише здогадуватися про деякі речі, – про життя з батьками-алкоголіками, про насильство (зокрема сексуальне) в сім'ї, про долю розлучених із батьками дітей депортованих, про злих опікунів і, звісно, про сирітство. З іншого – сам притулок постає як маленький світ, община (знову ж таки!), де й співробітники, й вихованці дбають одне про одного. Історія завершується ідилічно: маленький герой на прізвисько Кабачок зі своєю товаришкою знаходять новий чудовий дім, не пориваючи, втім, зв'язків із уже рідним притулком. Пивна бляшанка й повітряний змії – два сувеніри (в первісному значенні слова: souvenir як спогад, пам'ять), що лишилися Кабачку на згадку про матір (алкоголічку) і батька (якого він не знав). І хоча бляшанок непривабливої дійсності у фільмі не бракує, дитинство визначатиме повітряний змії – уособлення гри, фантазії й лету.

Словом, оскільки людство поділяється на чоловіків і жінок, гендер – поняття, що пронизує всі аспекти життя й культури. Запропонована українському глядачеві швейцарська добірка різних жанрів і спрямованості нагадує про це. А з тим – чи не центральне послання: плекати й поважати гендерну різність, не даючи їй стати інструментом нерівності, але найперше бачити в людині не «чоловіка» чи «жінку», а особистість зі своєю унікальною історією.